

Sygn. akt: IV Ca 633/16

POSTANOWIENIE

Dnia 12 października 2016 r.

Sąd Okręgowy w Płocku IV Wydział Cywilny – Odwoławczy

w składzie następującym:

Przewodnicząca – SSO Renata Wanecka (spr.)

Sędziowie SO Waław Banasik

SO Katarzyna Mirek - Kwaśnicka

Protokolant st. sekr. sąd. Anna Bałdyga

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 12 października 2016 r. w P.

sprawy z wniosku **S. W.**

z udziałem **A. W., C. W., R. W. (1) i R. W. (2)**

o stwierdzenie nabycia spadku

na skutek apelacji wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Rejonowego w Płocku z dnia 14 kwietnia 2016 r.

sygn. akt I Ns 1421/15

postanawia:

1. sprostować oczywistą omyłkę pisarską w punkcie 1 zaskarżonego postanowienia w ten sposób, że w miejsce rodzowego nazwiska żony spadkodawcy (...), wpisać (...);
2. uchylić zaskarżone postanowienie w punkcie 2, znosząc w tym zakresie postępowanie od dnia 3 września 2015 r.;
3. oddalić apelację w pozostałej części.

Sygn. akt IV Ca 633/16

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 9 kwietnia 2015r. Sąd Rejonowy w Płocku stwierdził, że spadek po E. W. zmarłym 6 kwietnia 1996r. na podstawie ustawy nabyli żona J. W. oraz synowie: K. W., C. W. i S. W. po 1/4 części każde z nich (punkt 1); stwierdził również, że spadek po J. W. zmarłej 4 września 2014r. na podstawie ustawy nabyli synowie C. W. i S. W. po 1/3 części każdy z nich oraz wnuki: R. W. (2) i R. W. (1) po 1/6 części każdy z nich (punkt 2).

Na skutek apelacji S. W., Sąd Okręgowy w Płocku postanowieniem z 2 września 2015r. uchylił zaskarżone postanowienie w punkcie 1 i sprawę przekazał do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Płocku, pozostawiając temu sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania za II instancję.

Sąd Okręgowy uznał zarzut wnioskodawcy dotyczący naruszenia art. 1059 kc, który w dacie otwarcia spadku po E. W. przewidywał szczególną regulację w odniesieniu do dziedziczenia gospodarstw rolnych. Sąd w postępowaniu

ponownym miał ustalić, którzy ze spadkobierców E. W. spełniają wymagania do dziedziczenia gospodarstwa rolnego należącego do spadku.

Sąd Rejonowy w Płocku postanowieniem z 14 kwietnia 2016r. stwierdził, że spadek E. W. zmarłym 6 kwietnia 1996r. na podstawie ustawy nabyli żona J. W. oraz synowie: K. W., C. W. i S. W. po 1/4 części każde z nich wraz z wchodzącym w skład spadku gospodarstwem rolnym (punkt 1), a nadto stwierdził, że spadek po J. W. zmarłej 4 września 2014r. na podstawie ustawy nabyli synowie C. W. i S. W. po 1/3 części każdy z nich oraz wnuki: R. W. (2) i R. W. (1) po 1/6 części każdy z nich wraz z wchodzącym w skład spadku gospodarstwem rolnym (punkt 2).

Sąd Rejonowy ustalił:

E. W. zmarł 6 kwietnia 1996 r. w P., stale przed śmiercią mieszkał w C.. Był raz żonaty z J. W.. Z tego małżeństwa było troje dzieci: K. W., S. W. i C. W.. Spadkodawca nie miał dzieci pozamałżeńskich ani przysposobionych.

K. W. zmarł w 4 kwietnia 2010 r. Spadek po nim nabyli żona A. W. oraz dzieci R. W. (2) i R. W. (1).

J. W. zmarła 4 września 2014 r. w C., stale przed śmiercią mieszkała w C.. Była raz zamężna z E. W.. W chwili śmierci była wdową. Z tego małżeństwa było troje dzieci: K. W. – zmarły 4 kwietnia 2010r., S. W. i C. W.. J. W. nie miała dzieci pozamałżeńskich ani przysposobionych, nie sporządziła testamentu. Spadkobiercy nie zrzekli się dziedziczenia, nie przyjmowali ani nie odrzucali spadku.

W skład spadku po E. W. i po J. W. wchodzi gospodarstwo rolne.

S. W. w chwili śmierci ojca miał 33 lata, ukończył zawodową szkołę rolniczą, od po odbyciu służby wojskowej, od 1985r, stale pracuje w rolnictwie - prowadzi gospodarstwo rolne.

C. W. w chwili śmierci ojca miał 36 lat. Ukończył szkołę zawodową o profilu pozarolniczym i pracował w zawodzie poza rolnictwem. Na datę śmierci ojca mieszkał w C. w domu rodzinnym, mieszka tam do dzisiaj. C. W. po powrocie z pracy do miejsca zamieszkania, o ile dysponował wolnym czasem i była taka potrzeba, pomagał w gospodarstwie, przy czym nie zajmował się inwentarzem. Szczególnie intensywnie pomagał w gospodarstwie rodziców, gdy jego brat odbywał służbę wojskową. Potem regularnie pomagał w takich pracach rolniczych jak: wykopki, sianokosy, żniwa.

K. W. w chwili śmierci ojca miał 39 lat. Mieszkał w B. na posesji, którą wcześniej opuścili jego rodzice, przenosząc się do C. oddalonego o około 2 km. W latach 1983-1987 wraz z żoną uprawiał ziemię o powierzchni 8 ha, przekazaną im w tym celu przez rodziców K. W.. K. W. miał wykształcenie zawodowe o profilu pozarolniczym, jednak pracował, jako traktorzysta w Spółdzielni Kółek Rolniczych w C.. W czasie wolnym od pracy zawodowej, przejeżdżał do C. wraz z rodziną, gdzie pomagali wspólnie w pracach rolniczych, w szczególności przy pielieniu buraków, wykopkach, żniwach.

Sąd I Instancji, dokonując oceny prawnej, wskazał, iż zgodnie z treścią art. 924 kc, spadek otwiera się z chwilą śmierci spadkodawcy. Natomiast w myśl art. 925 kc spadkobierca nabywa spadek z chwilą otwarcia spadku. Powołanie do spadku wynika z ustawy albo z testamentu, zaś dziedziczenie ustawowe co do całości spadku następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą (art. 926 kc).

Sąd Rejonowy uznał, że testament ustny sporządzony przez E. W. w szpitalu jest nieważny, podnosząc te same argumenty, które zostały przytoczone przez Sąd w uzasadnieniu do postanowienia z 9 kwietnia 2015 r. i które zostały w całości zaaprobowane przez Sąd II instancji rozpoznający sprawę 2 września 2015 r.

Dlatego też Sąd, stosując art. 931 § 1 i 2 kc, stwierdził, że spadek po E. W. na podstawie ustawy nabyli jego żona i trzech synowie po 1/4 części każde z nich.

Ponadto Sąd Rejonowy ocenił, że nieprawidłowo orzekł także w zakresie spadku po J. W., pomimo iż postanowienie z 9 kwietnia 2015r. zostało uchylone, a sprawa została przekazana do ponownego rozpoznania jedynie w zakresie punktu

1 i w związku z tym uznał za celowe ponownie rozpoznać sprawę również w części dotyczącej stwierdzenia nabycia spadku po J. W..

O dziedziczeniu gospodarstwa rolnego Sąd Rejonowy orzekł na podstawie art. 1059 kc w brzmieniu obowiązującym w dacie otwarcia spadku, nadanym przez ustawę z 26 marca 1982 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz uchyleniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz. U. nr 11, poz. 81), zgodnie z którym gospodarstwo rolne dziedziczą spadkobiercy odpowiadający w chwili otwarcia spadku warunkom wymaganym dla nabycia własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności albo są małoletni bądź pobierają naukę zawodu lub uczęszczają do szkół albo są trwale niezdolni do pracy.

W związku z tym, Sąd odwołał się również do obowiązującego w dniu otwarcia spadku po zmarłych rodzicach spadkobierców przepisu art. 160 kc, w brzmieniu nadanym przez ustawę z 26 marca 1982 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz uchyleniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz. U. nr 11, poz. 81). Zgodnie z jego treścią, własność nieruchomości rolnej mogła być przeniesiona na osobę fizyczną tylko wtedy, gdy nabywca stale pracował w jakimkolwiek gospodarstwie rolnym przy produkcji rolnej bądź miał kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego, tj. gdy ukończył szkołę rolniczą, kurs przysposobienia rolniczego lub uzyskał tytuł kwalifikacyjny w zawodach rolniczych.

Ponieważ tylko S. W. posiada wykształcenie rolnicze, Sąd badał czy pozostali spadkobiercy pracowali w gospodarstwie rolnym bezpośrednio przy produkcji rolnej.

W ocenie Sądu Rejonowego, uprawnienia do dziedziczenia gospodarstwa rolnego J. W. - żony spadkodawcy nie budziły wątpliwości i nie były przez nikogo kwestionowane.

Analizując okoliczności sprawy, Sąd doszedł do przekonania, że K. W. i C. W. także posiadali w dacie otwarcia spadku uprawnienia do dziedziczenia gospodarstw rolnych. Wprawdzie nie pracowali oni zawodowo w rolnictwie, nie utrzymywali się z takiej pracy, ale w okresie, gdy nie mieli własnych rodzin, a także później, przed śmiercią E. W., regularnie pomagali przy pracach w przedmiotowym gospodarstwie.

Sąd podkreślił, że na gruncie art. 1059 kc pojęcie stałej pracy przy produkcji rolnej rozumiane jest szeroko. Nie musi ona być ani jedynym, ani głównym źródłem utrzymania spadkobiercy. Przesłanka stałej pracy w gospodarstwie spadkowym zostaje spełniona, jeżeli spadkobierca od szeregu lat wykonywał sukcesywnie, w miarę potrzeby gospodarczej prace polowe. (postanowienie Sądu Najwyższego z 12 maja 2004 r., III CK 10/03, Legalis 123620, postanowienie Sądu Najwyższego z 22 czerwca 2005r. III CKN 597/04, Legalis 123627).

W przekonaniu Sądu Rejonowego, wnioskodawcy nie udało się dostarczyć wiarygodnych dowodów na to, że K. W. i C. W. nie wykonywali czynności przy pracach polowych w spadkowym gospodarstwie. Zwrócił też uwagę na to, że zgodnie z obowiązującymi zwyczajami, jeszcze przed podjęciem zatrudnienia poza rolnictwem, obydwaj bracia, jako dzieci, pracowali w gospodarstwie rolnym pomagając rodzicom.

Dlatego Sąd I instancji stanął na stanowisku, że K. W. i C. W. posiadają uprawnienia do dziedziczenia gospodarstwa rolnego po E. W..

Orzekając o kosztach postępowania, Sąd oparł się na dyspozycji art. 520 § 1 kpc.

Apelację od postanowienia złożył S. W., zaskarżając je w całości i zarzucił:

1. naruszenie prawa materialnego polegające na:

- przyjęciu, że na dzień otwarcia spadku, tj. 6 kwietnia 1996 roku, podstawę prawną dziedziczenia gospodarstw rolnych stanowił art. 1059 kc w brzmieniu nadanym mu przez ustawę z 26 marca 1982 o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz uchyleniu ustawy o uregulowaniu gospodarstw rolnych w sytuacji, gdy w tej dacie obowiązywał art. 1059 kc w brzmieniu ustalonym ustawą z 28 lipca 1990 roku o zmianie ustawy Kodeks cywilny, a tym samym -

błędnym uznaniu, iż zastosowanie znajduje ustawowa przesłanka dziedziczenia gospodarstwa rolnego, wedle której gospodarstwo dziedziczą spadkodawcy odpowiadający w chwili otwarcia spadku warunkom wymaganym do nabycia własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności;

- przyjęciu, iż na dzień otwarcia spadku, czyli 6 kwietnia 1996 roku, weryfikacja odpowiadania przez spadkobiercę warunkom wymaganym do nabycia własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności, powinna zostać dokonana w oparciu o dyspozycję art. 160 kc w brzmieniu nadanym mu przez ustawę z 26 marca 1982 o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz uchyleniu ustawy o uregulowaniu gospodarstw rolnych w sytuacji, gdy w tej dacie przepis ten już nie obowiązywał w związku z jego uchyleniem przez art. 1 pkt. 29 ustawy z 28 lipca 1990 roku o zmianie ustawy Kodeks cywilny, która weszła w życie z dniem 1 października 1990 r.,

- naruszeniu art. 1059 pkt. 1 kc w związku z art. 924 kc i art. 1058 kc przez ich niezastosowanie i uznanie, iż na dzień otwarcia spadku, czyli 6 kwietnia 1996r., ustawową przesłanką do dziedziczenia gospodarstwa rolnego nie jest art. 1059 kc w brzmieniu ustalonym przez art. 1 pkt. 113 ustawy z 28 lipca 1990 roku o zmianie ustawy Kodeks cywilny, która weszła w życie z dniem 1 października 1990 roku, a tym samym pominięciu ustawowej przesłanki, wedle której spadkobiercy dziedziczą z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli w chwili otwarcia spadku stale pracują bezpośrednio przy produkcji rolnej;

- naruszeniu art. 1059 pkt. 1 kc związku z art. 924 kc i art. 1050 kc przez ich niezastosowanie i uznanie, iż na dzień otwarcia spadku, czyli 6 kwietnia 1996r., ustawowe przesłanki do dziedziczenia gospodarstwa rolnego spełniali także inni uczestnicy postępowania niż wnioskodawca, tj. C. W. i K. W. w sytuacji, gdy ich pomoc w gospodarstwie miała charakter okazjonalny, dorywczy i nie nosiła charakteru stałej pracy w gospodarstwie;

2. naruszenie prawa procesowego, a mianowicie:

- art. 233 § 1 k.p.c. poprzez naruszenie granic swobodnej oceny dowodów, polegające na dokonaniu jednostronnej oceny dowodów, a w konsekwencji dowolne i błędne ustalenie, iż ustawowe przesłanki do dziedziczenia gospodarstwa rolnego spełniali także inni uczestnicy postępowania niż wnioskodawca, to jest C. W. i K. W., pomimo że nie pracowali zawodowo w rolnictwie oraz nie utrzymywali się z takiej pracy oraz, że C. W. i K. W. „regularnie pomagali, w miarę możliwości i potrzeb, przy pracach w przedmiotowym gospodarstwie”;

- skoncentrowanie się na zasadach logiki i doświadczenia życiowego przy dokonywaniu ustaleń faktycznych w przedmiotowej sprawie i uznanie, iż fakt, że C. W. nadal mieszka na terenie dawnej posesji rodziców, a K. W. mieszkał w odległości około 2 km, ma istotne znaczenie dla dokonania ustaleń faktycznych w sprawie i może stanowić podstawę oceny spełnienia przez te osoby ustawowych przesłanek dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

- nieważność zaskarżonego postanowienia w części, w jakiej sąd orzekł stwierdzając nabycie spadku po J. W. (pkt. 2 postanowienia), wobec uprawomocnienia się w tym zakresie postanowienia Sądu Rejonowego z 9 kwietnia 2015 roku.

Mając powyższe na uwadze, S. W. wniósł o zmianę zaskarżonego postanowienia poprzez uznanie, iż gospodarstwo rolne po E. W. nabył wnioskodawca, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja jest częściowo zasadna.

Na uwzględnienie zasługuje zarzut nieważności postępowania w części dotyczącej rozstrzygnięcia zawartego w punkcie 2 zaskarżonego postanowienia. Jeżeli o to samo roszczenie między tymi samymi stronami toczy się sprawa wcześniej wszczęta albo jeżeli sprawa taka została już prawomocnie osądzona zachodzi nieważność postępowania (art. 379 pkt. 3 kpc). Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po J. W. uprawomocniło się 2 września 2015r., kiedy

Sąd Okręgowy, rozpoznając apelację S. W. uchylił zaskarżone postanowienie jedynie w punkcie 1 i w tym zakresie przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Płocku.

Jeśli nawet Sąd I instancji stał na stanowisku, że orzeczenie również w tej części było wadliwe, to nie miał żadnych podstaw prawnych, by dokonywać jego korekty w ten sposób, że ponownie wydał orzeczenie w sprawie prawomocnie zakończonej.

Na marginesie należy jednak zwrócić uwagę, że art. 3 pkt. 9) ustawy z 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy - Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2007.181.1287) zmienił dotychczasową treść art. 677 kpc i uchylił § 2 i 3 z dniem 2 października 2008r. Obowiązek wskazywania w treści postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne oraz ich udziały w nim nie obowiązuje, o ile stan prawny w dniu otwarcia spadku nie przewidywał obowiązku badania kwalifikacji do dziedziczenia gospodarstw rolnych.

J. W. zmarła 4 września 2014r. W tym dniu art. 1059 kc już nie obowiązywał w zakresie, w którym odnosił się do spadków otwartych przed dniem ogłoszenia wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 31 stycznia 2001 r., (sygn. akt P. 4/99) w dzienniku ustaw, czyli przed 14 lutego 2001r. Sąd Rejonowy nie powinien był badać ani kwalifikacji do dziedziczenia gospodarstwa rolnego należącego do spadku po J. W., ani zamieszczać na ten temat jakiegokolwiek wzmianki w postanowieniu.

Co do zasady słuszne są również zarzuty obrazy prawa materialnego, podniesione w apelacji. Sąd I instancji, badając kwalifikacje do dziedziczenia gospodarstwa rolnego należącego do spadku po E. W., nieprawidłowo zastosował art. 1059 kc w brzmieniu nadanym mu ustawą z 26 marca 1982r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz uchyleniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych. Spadkodawca zmarł 6 kwietnia 1996r., czyli w czasie obowiązywania art. 1059 kc w brzmieniu obowiązującym od 1 października 1990r. (art. 1 pkt. 113 ustawy z 28 lipca 1990r. - Dz.U.1990.55.321). Wyrok Trybunału Konstytucyjnego, który stwierdzał niekonstytucyjność tego przepisu i powodował wyeliminowanie go z obrotu prawnego z dniem 14 lutego 2001r., wyraźnie wskazywał, że sytuacja ta nie dotyczy spadków otwartych do dnia publikacji wyroku w dzienniku ustaw. Należało zatem ocenić, czy spadkobiercy ustawowi E. W. spełniają przesłanki do dziedziczenia gospodarstwa rolnego określone w art. 1059 kc w brzmieniu obowiązującym od 1 października 1990r.

Zdaniem Sądu Okręgowego, materiał dowodowy zgromadzony w aktach jest wystarczający, by ocenić, czy żona i synowie spadkodawcy w dniu jego śmierci spełniali przesłanki uprawniające do dziedziczenia gospodarstw rolnych.

Poza sporem jest, że żona spadkodawcy – J. W. i wnioskodawca – S. W., na dzień otwarcia spadku pracowali w gospodarstwie należącym do spadku, czyli „stałe pracowali bezpośrednio przy produkcji rolnej” w rozumieniu art. 1059 pkt. 1 kc. Ponadto S. W. ukończył Zawodową Szkołę Rolniczą w B..

Jeśli idzie o braci wnioskodawcy, to należało rozważyć, czy mają przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej (art. 1059 pkt. 2 kc). Zgodnie z § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z 12 grudnia 1990 r. w sprawie warunków dziedziczenia ustawowego gospodarstw rolnych (Dz. U. 1990.89.519), wydanym na mocy art. 1064 kc, spadkobierca ma przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej, uprawniające do dziedziczenia z ustawy gospodarstwa rolnego, jeżeli: 1) ukończył zasadniczą lub średnią szkołę rolniczą albo szkołę ekonomiczną o specjalności przydatnej do prowadzenia produkcji rolnej; 2) ukończył szkołę wyższą o kierunku rolniczym lub ekonomicznym, jeżeli kierunek ukończonych studiów daje przygotowanie do prowadzenia produkcji rolnej; 3) uzyskał przygotowanie zawodowe do pracy w rolnictwie w drodze doskonalenia zawodowego prowadzonego przez uprawnione do tego zakłady pracy, jednostki organizacyjne i inne osoby prawne lub fizyczne; 4) wykaże się stałą pracą w gospodarstwie rolnym bezpośrednio przy produkcji rolnej przez okres co najmniej roku.

Z twierdzeń C. W. wynika, że wprawdzie pracował zawodowo poza rolnictwem, ale w młodości i jako dziecko stałe wykonywał prace w gospodarstwie należącym do rodziców. Świadek J. J. potwierdził, że w latach 70., kiedy S. W. był w wojsku, C. W. pracował z ojcem w gospodarstwie. Zasadnicza służba wojskowa trwała wówczas co najmniej dwa lata.

Nie ma więc wątpliwości, że C. W. przepracował stale w gospodarstwie rolnym bezpośrednio przy produkcji rolnej okres co najmniej roku i tym samym spełnia wymagania przewidziane w art. 1059 pkt. 2 kc.

Z kolei K. W. wspólnie z żoną przez kilka lat uprawiali ziemię w B., którą otrzymali od rodziców. Tym samym również K. W. spełnia przesłankę przepracowania w gospodarstwie rolnym bezpośrednio przy produkcji rolnej przez okres co najmniej roku. Wnioskodawca nie kwestionował nigdy, że jego brat z żoną mieszkali w B. i oprócz pomocy w rodzinnym gospodarstwie rolnym, uprawiali ziemię w miejscu swojego zamieszkania.

Z tych przyczyn należy uznać, że mimo nieprawidłowego zastosowania przepisów prawa materialnego, postanowienie w części dotyczącej stwierdzenia nabycia spadku po E. W. odpowiada prawu.

Sąd na podstawie art. 350 § 1 kpc w zw. z art. 13 § 2 kpc z urzędu sprostował oczywistą omyłkę pisarską w punkcie 1 zaskarżonego postanowienia poprzez wpisanie w miejsce nazwiska rodzowego żony spadkodawcy (...). Prawidłowe brzmienie nazwiska rodzowego J. W. wynika z aktu zgonu E. W. (k: 11) i aktu zgonu J. T. (k: 12).

Z tych wszystkich względów, Sąd Okręgowy uchylił zaskarżone postanowienie w punkcie 2, znosząc w tym zakresie postępowanie od dnia 3 września 2015r. (od następnego dnia po uprawomocnieniu się postanowienia z 9 kwietnia 2015r.), stosując art. 386 § 2 kpc w zw. z art. 13 § 2 kpc oraz oddalił apelację w pozostałej części na podstawie art. 385 kpc w zw. z art. 13 § 2 kpc.

Wacław Banasik Renata Wanecka Katarzyna Mirek - Kwaśnicka